

UDK 321.6(497)“201/202“(049.3)

Primljeno: 18. 12. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Hamza Memišević

STABILOKRATIJA I NJENE POSLJEDICE

**(Florian Bieber, *Uspon autoritarnih režima na Zapadnom Balkanu*,
Profil knjiga, Zagreb, 2022)**

Florian Bieber direktor je centra za povijest i politiku jugoistočne Europe pri Univerzitetu u Grazu. U svojem istraživačkom radu fokusira se na teme nacionalizma, etničkih konflikata i političkih sustava u jugoistočnoj Europi. Njegova knjiga *Uspon autoritarnih režima na Zapadnom Balkanu* bavi se tendencijama slabljenja demokracije i jačanja autoritarnih oblika vladavine na naznačenom području. U svojoj studiji Bieber analizira političke modele u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj, Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji. Pri tome koristi sintagmu *kompetitivni autoritarizam* kako bi objasnio procese na području jugoistočne Europe i *Zapadnog Balkana*. Odlike takvih režima prema nalazima Levitskog ne ispunjavaju četiri minimuma demokracije koji se ogledaju u slobodno izabranoj izvršnoj i sudskoj vlasti, aktivnom i pasivnom pravu glasa, političkim i građanskim pravima te slobodi vršenja vlasti izabranih službenika uz (pred)uvjet da nisu pod kontrolom vojske ili dominantne vjerske institucije. Prema ocjeni autora, na prostoru obuhvaćenom analizom, odvija se proces *dedemokratizacije* koji eliminira sva demokratska postignuća iz perioda 2000-tih godina. Bieber navodi kako i periodu 90-tih godina prošloga stoljeća demokratska praksa nije manifestirana, odnosno da su taj iskorak u zemljama *Zapadnog Balkana* učinili političari tek tijekom 2000-te. Uzimajući u obzir događanja na postjugoslavenskom prostoru i Albaniji u razdoblju 90-tih godina prošloga stoljeća, razvidno je kako pitanje konsolidacije demokracije i demokratskih institucija nije moglo biti na dnevnom redu. Smjena političkih elita u sprezi s međunarodnim ekspe-

rimentima (u vidu raznih političkih projekata), rezultirala je promocijom i razvitkom demokracije. Ipak, procesi *dedemokratizacije* u drugom desetljeću XXI stoljeća nisu bili imamentni samo *Zapadnom Balkanu*. U pitanju je svakako globalni fenomen potaknut različitim okolnostima i iskustvima. Osim toga, povijesno nasljeđe autoritarne prakse kraljevine Jugoslavije i totalitarnog komunističkog obrasca svakako pridonosi demistifikaciji disperzije moći, odnosno odutstvu koncentracije moći u demokratskim institucijama.

U uvodnom poglavlju knjige „Izazovi konsolidaciji demokracije“ autor tvrdi kako je na području *Zapadnog Balkana* izražen trend slabljenja demokracije koja poprima stagnirajući oblik. Kao ključno polazište Bieber uzima 90-te godine prošloga stoljeća i autoritarnu praksu koja je osigurala matricu i taktiku suvremenog dekonstruiranja demokracije. Prividnom metamorfozom partijskih kadrova u poslovne ljude, nije se promijenio sastav društvene “elite” koju su iznjedrili bivši partijski samoupravljači, a kratki period razvoja demokracije usporen je zbog izostanka lustracije.

Drugo poglavlje pod naslovom „Obrasci autoritarizma“ jest pokušaj analize različitih modela autoritarizma. Autor smatra da se na području Srbije, Crne Gore i nedavno Sjeverne Makedonije manifestirao *polu-autoritarizam*. U tim je zemljama politika koncentrirana u rukama jedne osobe, a takva je praksa trenutno vidljiva i u Srbiji. Hrvatsku označava polariziranom državom sa snažnim konzervativnim i nacionalističkim strujanjima. Ipak, on zaključuje kako je Hrvatska učinila stanoviti odmak od Tuđmanove *polu-autoritarne* vlasti. Sličnu eksplikaciju Bieber nudi i u slučaju Albanije, gdje dominiraju dvije političke opcije, a najjača ima monopol nad gotovo svim polugama vlasti. Kosovo je, prema njemu, primjer autoritarizma koji je potpomognut vanjskopoličkim utjecajem, uz napomenu da dominantna elita kosovskih albanaca koristi međunarodne pogodnosti za minimizaciju demokracije. U slučaju Bosne i Hercegovine, autor je označava primjerom *etnokratskog autoritarizma*. Niti jedna stranka izuzimajući pri tome SNSD nema dominantnu političku podršku, a svojevrsnu konfuziju stvara Bieberova klasifikacija političkih sustava u Bosni, Albaniji i na Kosovu kao policentričnih. Takvo što svakako nije značajka autoritarizma.

U trećem poglavlju autor tematizira mehanizme koji se koriste u svrhu autoritarne vladavine. *Kompetitivni autoritarizam* primarno se orijentira ka generiranju političkih kriza. Zatim se na to posljedično nadovezuje upotreba nacionalizma, odnosno tendencija da se uspostavi kontrola nad medijima, ograničavajući time njihov demokratski kapacitet. Slaba opozicija i slabo civilno društvo težnja su političke elite, zaključuje Bieber.

Naposljetku, autor nastoji ukazati na mogućnosti ugrožavanja kompetitivnih autoritarnih režima. Sjevernu Makedoniju koristi kao pozitivan i ogledan primjer i za ostale države *Zapadnog Balkana*. Njegova ključna poruka jest inzistiranje na postojanju dovoljnog kapaciteta za efektivnu promjenu, unatoč slaboj demokratskoj tradiciji.

Bieberova knjiga pruža zanimljiv pregled događanja na prostoru *Zapadnog Balkana*, a vrijednost knjige se očituje i u prepoznavanju uzroka postojanja *kompetitivnog autoritarizma* (ukoliko utvrdimo njegovo postojanje), koji je gotovo bez iznimke potpomognut inozemnim faktorima, što najbolje ilustrira termin *stabilokratije*. Iako ti režimi ne kultiviraju demokratsku praksu, međunarodna zajednica ih promatra kao značajne faktore osiguravanja mira, a u okolnostima *real politike* to je ujedno i najvažnija stavka. Kako je objasnio Bieber, stabilokrati su bili sposobni zaokupiti maštu zapadnih kreatora politike prikazujući se pragmatičnim reformatorima, a za legitimitet stabilokracije, ključno je upravo osiguravanje domaćih i vanjskih podrški odnosno utjecaja. Svi čelnici zemalja *Zapadnog Balkana* ublažili su retoriku i prilagodili je svjetlu novih društveno-političkih promjena koje su se odvijale od 1990-ih do danas. Kako bi pridobili simpatije zapadnih vlada, svi su oni nominalno predani putu prema EU, doimaju se pragmatično i reformistički, iako su stvarne perspektive omeđene autokratskim strujanjima. Drugim riječima, što je vlada više opredijeljena prema europskom putu, to će je zapad više podržavati. Ukoliko se lokalna samouprava drži Europske Unije kao ključnog cilja vanjske politike – u zamjenu za stabilnost – EU zatvara oči pred krhkošću demokratskog sustava države. Time politička stabilnost postaje dogmatizam, a promjene režima isključene su iz igre. Stoga, umjesto istinskog prijelaza prema konsolidaciji demokracije, mnoge zemlje u *regiji* razvijaju autoritarni model koji deklaratorno prihvaća *zapadne vrijednosti* iskorištavajući takvu agendu za održavanje jakih odnosa s institucijama EU, čije neuspješno posredovanje prolongira i usporava tranziciju *Zapadnog Balkana*. Slijedom toga, pojavljuje se sve više političkih aktera voljnih osporiti dominaciju Zapada ili jednostavno iskoristiti vakuum i novonastale prilike, što je najuočljivije u državama bivše Jugoslavije. Dok su EU i NATO još uvijek glavno gravitacijsko središte, njihov transformativni utjecaj na vanjsku politiku balkanskih zemalja i domaćih institucija se pokazao ograničenim. Lokalne elite bile su željne diverzificirati svoja partnerstva izvan središnje Europe i SAD-a i uzeti u obzir mogućnosti koje nude *nezapadni* igrači. To naime nisu neobičajene pojave, imajući u vidu da su takva gibanja aktualna i unutar EU. S obzirom na nedostižno stanje potpune demokracije, neki znanstvenici sugeriraju kako cijeli koncept treba zamisliti poput projekta koji ne znači linearni pojam, već je potencijalno

reverzibilan, što rezultira tendencijama *dedemokratizacije*. Određeni čimbenici pogoduju obrnutom valu – udaljavanju od demokratije, od kojih se mnogi danas uobličeni u kombinirane pojave ekonomske krize i porasta populizma.

Čini se kako je teorijski cilj ove studije bio uhvatiti dinamiku sistemske diobe: kozmopoliti, komunitaristi i nacionalisti suprotstavljaju stajališta i na globalnoj razini (npr. demokratske vlade protiv populističkih vlada) i na domaćem planu (npr. demokratske vlade protiv populističke opozicije). *Zapadni Balkan* pokazuje da su unutarnje dvojbe uglavnom ukorijenjene u globalne dvojbe. Ekspertiza Floriana Biebera svakako je otvorila prostor za daljnja teoretiziranja i istraživanja na podlozi koja ne mora nužno bagatelizirati nacionalizam i reducirati ključnu ideologije današnjice na petparačku interpretaciju.

Adresa autora
Author's address

Hamza Memišević
Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića
hamzamemisevic@gmail.com